



Araştırma Makalesi / Research Article

I. PETRO DÖNEMİ RUSYA’SINDA DÜZYAZI, ŞİİR VE TİYATRO ESERLERİ ÇEVİRİSİ

Leyla ŞENER¹

Öz

Petro Dönemi’nde Rusçaya çevrilen eserleri konu edinen bu çalışmada, 1700-1725 yılları arasında gerçekleşen ve her aşamasında I. Petro’nun da dâhil olduğu çeviri faaliyetleri incelenmektedir. Söz konusu dönemde yapılan çeviriler düzyazı, şiir ve tiyatro eserleri olarak sınıflandırılarak ele alınmıştır. Düzyazı eser çevirileri birkaç gruba ayrılarak incelenmiştir. İlk gruba devletin siyasi yapısı ve buna bağlı mevzuatla ilgili bilgi veren eserleri dâhil edilmiştir. XVIII. yüzyılın başlarında Rusçaya yöneticilerin yararlanabileceği uygulamaya yönelik yönergeler içeren eserler de çevrilmiştir. Bu eserler de söz konusu ilk gruba dâhil edilmiştir. Petro Dönemi’nde çevrilen tarihsel eserler ayrı bir grup olarak ele alınmıştır. Bu dönemde edebî çeviriler devletin ihtiyaç duyduğu, çevrilmesi öncelikli eserler arasında değildir, bu sebeple edebî çevirilerin sayısı azdır. Petro Dönemi’nde Rusçaya çevrilen edebî eserleri düzyazı, şiir ve tiyatro olarak ayrı gruplar olarak incelenmiştir. Genel olarak farklı edebiyatlara (Antik Yunan ve Roma, Alman, İtalyan, Leh) ve farklı türe (drama, düzyazı şeklinde, roman vs.) ait şiirlerin çevrildiği tespit edilmiştir. Ayrı bir başlık altında ele alınan tiyatro eserleri çevirileri bölümünde Kunst-Fürst kumpanyasının sahnelediği oyunlar incelenmiştir. Petro Dönemi Rusya’sında düzyazı, şiir ve tiyatro eserleri çevirilerini konu alan çalışmada ayrıca bu eserleri Rusçaya kazandıran, Rus kültürüne katkıları yadsınamaz çevirmenler üzerinde de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Petro Dönemi Rusya’sı, çeviri, çevirmen, düzyazı, şiir, tiyatro.

TRANSLATION OF PROSE, POETRY AND THEATRICAL WORKS IN RUSSIA IN THE AGE OF PETER I

Abstract

In this study, which deals with the works translated into Russian in the age of Peter, we discussed the translation activities that took place between 1700 and 1725 and included Peter I at every stage. We have dealt with the translations made in that period by classifying them as prose, poetry, and drama. We analyzed the translations of prose works by dividing them into several main groups. In the first group, we included works that give information about the political structure of the state and related legislation. At the beginning of the 18th century, besides the works giving information about the political structure of the state and related legislation, works containing practical instructions that the ruler/administrators could benefit from were translated into Russian. We included these works in the first group in question. We have considered the historical works translated in the age of Peter as a separate group. Literary translations were not among the primary works required by the state during Peter's reign, so the number of literary translations could have been higher. We examined the literary works translated into Russian in the mentioned period as prose, poetry, and drama as separate groups. Poems were generally translated into different literatures (Ancient, German, Italian, Polish) and genres (drama, prose novel, etcetera). We examined the plays staged by the Kunst-Fürst company in translating drama, which we discussed under a separate title. In our study, which deals with translating prose, poetry, and drama in the Russia of the Peter Era, we also focused on the translators who brought these works into Russian and whose contributions to Russian culture cannot be denied.

Keywords: The Age of Peter, translation, translator, prose, poetry, theater.

¹ Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, lsener@anadolu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-1036-9931.

Başvuru Tarihi (Received): 07.06.2023 **Kabul Tarihi** (Accepted): 19.10.2023

Giriş

XVIII. yüzyılın başında I. Petro yönetimindeki Rusya bir Avrupa devleti olmayı hedefler. Rusları Avrupa'nın bilim, sanat ve sanayide elde ettikleri başarılarından haberdar etmenin en iyi yolu Avrupa dillerinde yazılan kitapları Rusçaya çevirmektir. Nitekim XVIII. yüzyılın başında Rus edebiyatının yüzde doksanı çevirilerden oluşur (Şener, 2013: 570). Yabancı dillerden kitap çevirmenin önemini farkında olan I. Petro çevrilecek kitapları bizzat seçmiş, çevirmenlerin çalışmalarının nasıl ilerlediğini takip etmiş, çevirilerin dili ve üslubuna dikkat etmiş, gerekli gördüğünce çevirilerin tekrar yapılmasını öğütlemiş ve nihayet çevirinin basılıp basılmayacağına karar vermiştir (Николаев, История русской переводной художественной литературы 1996: 76). Bunun yanı sıra Petro'nun kendisi de çeviri ile meşgul olmuş, geç Rönesans Dönemi İtalyan mimarlarından Barozzi da Vignola'nın (1507-1573) "Mimari" kitabını Rusçaya çevirmiştir²⁷².

Şubat 1710'da *Journal de Trévoux* («Записки для истории наук и искусств») ³ XVIII. yüzyılın ilk yıllarında Rusya'da I. Petro ile ilgili dikkat çekici bir yazı yayımlanmış, söz konusu yazıda: "Çar Petro Alekseyeviç'in tebaasının (...) edebî zevkini eğitime kaygısı başarı ile taçlandırılmıştır. (...) Dillerine çevrilmiş çok sayıda faydalı kitap (...), (Bu da) (Rusların) bilimde de askeri alanda kazandığı şöhretin aynısını kazanacağını kanıtlıyor," diye ifade edilmektedir (Копанев, 1989: 180).

1. Düzyazı Eser Çevirisi

1.1. Devletin yapısı ve buna bağlı mevzuatla ilgili bilgi veren eserlerin çevirisi

Petro Dönemi'nde yapılan çevirileri belli başlı birkaç gruba ayırılır. Devletin siyasi yapısı ve buna bağlı mevzuatla ilgili bilgi veren, ayrıca yöneticilerin yararlanabileceği uygulamaya yönelik yönergeler içeren eserleri ilk gruba dâhil edilebilir. Bir Avrupa devleti kurma amacıyla hareket eden Çar öncelikle bu konularla ilgili eserlerin çevirisinin yapılmasını istemiştir. Bunların arasında özellikle Alman düşünür Samuel von Pufendorf (1632 –1694) ile Hollandalı düşünür ve hukukçu Hugo Grotius'un (1583-1645) eserleri öne çıkmaktadır.

1718 yılında Pufendorf'un "Avrupa Tarihine Giriş" (Latince: "Introductio Ad Historiam Europaeam", 1704; Rusça: «Введение в историю европейскую») kitabın Rusça çevirisi yayımlanmıştır⁴. Bu kitap Avrupa tarihi üzerine genelleyici bir çalışmadır. Kitabın ilk ve son bölümleri hariç, diğerleri Avrupa ülkelerinden her birinin tarihini anlatır (Перевезенцев С.В., 2014: 70-88). Kitabın çevirisi Rus Ortodoks Kilisesi Piskoposu unvanını taşıyan din adamı ve çevirmen Gavriil Fyodoroviç Bujinski'ye (1680-1731) aittir. 1723 yılında çevirinin ikinci baskısı yapılmıştır. Bujinski Kiev-Mogilyan Akademisi'nde⁵ eğitim görmüş, ardından Slav-Grek-Latin Akademisi'nde⁶ görev yapmıştır. I. Petro'nun vaizi olarak bilinir (Бегунов, Словарь русских писателей XVIII века, 1988: 128-129).

² Petro'nun, kitabı hangi dilden çevirdiği belirlenmemiştir. Çarın çeviri kitabını son redaksiyonunu Rusya'da yaşayan İtalyan mimar Fontana yapmıştır. Mimari alanda yapılmış ilk Rusça çeviridir.

³ *Journal de Trévoux (Mémoires pour l'Histoire des Sciences & des beaux-Arts)*, Ocak 1701'den Aralık 1782'ye kadar Fransa'da aylık olarak yayınlanan etkili bir akademik dergidir.

⁴ Введение, в историю европейскую чрез Самуила Пуфендорфия, на немецком языке сложенное. Таже чрез Иоанна Фридерика Крамера, на латинский преложенное. Ныне же повелением великаго государя царя, и великаго князя, Петра Перваго, всероссийскаго императора, на российский с латинскаго преведенное, Печатано в Санктпитебургхе, 5 дек. 1718.

⁵ Academia Kiioviensis Mohileana, 1659-1817 yılları arasında Kiev'de faaliyetini sürdüren önemli bir yüksek öğretim kurumudur.

⁶ Славяно-греко-латинская академия, 1687 yılında açılan Rusya'nın ilk yüksek eğitim kurumudur.

Söz konusu dönemde S. Pufendorf'un Rusçaya çevrilen bir başka kitabı ise "Doğal Hukuka Göre İnsan ve Vatandaşın Görevi"dir (Latince: "De officio hominis et civis juxta legem naturalem libri duo", 1673; Rusça: («О должностях человека и гражданина»). Bu kitabında devletlerin yönetim sistemlerini ayrıntılı bir şekilde inceleyen yazar, monarşiyi en iyi siyasi sistem olarak nitelendirmektedir (Перевезенцев С.В., 2014: 70-88). Kitap, Petro'nun isteği üzerine 1721-1724 yılları arasında Yosif Kreçetovski tarafından, Latince'den çevrilmiştir. Çeviri I. Petro'nun ölümünden bir yıl sonra, 1726 yılında yayımlanmıştır⁷ (Сводный каталог, Т. 2: 489). St. Petersburg matbaası düzeltme görevini yürüten Kreçetovski'nin çevirisini o zamanlar matbaanın yöneticisi olan Bujinski redakte etmiştir. Bujinski, I. Petro'nun talimatıyla, eserin "üstünkörü değil, ... anlaşılır, güzel bir üslupla" çevrilmesini ve "bir an evvel" tamamlanması için görevlendirilmiştir (Бегунов, Словарь русских писателей XVIII века, 1999: 152).

Petro Döneminde Pufendorf'un başka eserleri de Rusçaya çevrilmiştir. Bunların arasında "Alman İmparatorluğu'nun Bugünkü Durumu Üzerine" (Latince: "De statu imperii germanici liber unus", 1667) ile "Doğa ve insan yasası" (Latince: "De jure naturae et gentium", 1672) eserlerini sayabiliriz. "Alman İmparatorluğu'nun Bugünkü Durumu Üzerine" eseri Latince'den çevrilmiş, çevirmen ismi belirtilmemiştir. Günümüze elyazması olarak Rusya Milli Kütüphanesi'nde (РНБ, Российская национальная библиотека) muhafaza edilmektedir⁸. Alman düşünür Pufendorf'un "Doğa ve insan yasası" ("De jure naturae et gentium", 1672) eserini Rusçaya keşiş Simon Kohanovski kazandırmıştır. Kohanovski eseri Latince'den iki cilt halinde çevirmiştir. 1718 yılında tamamlanan ve Rusça "О законах естества и народов" başlığını taşıyan bu çevirinin dört elyazması kopyası mevcuttur. Bunlardan eserin büyük bir bölümünü içeren ve D. M. Golitsin'e⁹ ait kopya günümüzde St. Petersburg'daki Rusya Milli Kütüphanesi'nde (Российская национальная библиотека) muhafaza edilmektedir¹⁰ (Николаев, Словарь русских писателей XVIII века, 1999: 137-138).

XVIII. yüzyılın başında Rusçaya çevrilen, devlet siyasi yapısı ve buna bağlı mevzuatla ilgili bilgi veren eserler arasında Hollandalı düşünür, hukukçu Hugo Grotius'un (1583-1645) "Savaş ve Barış Hukuku" ("De Iure Belli Ac Pacis") eseri dikkat çekmektedir. İlgili incelemelerde eseri «О законах брани и мира» Rusça başlığıyla¹¹ Oronovski'nin çevirdiği ifade edilmektedir (Николаев С. И., История русской переводной художественной литературы, 1995: 79). Kiev-Mogilyan Akademisi öğrencilerinden Oronovski eseri Latince'den çevirmiştir. Günümüzde çevirinin elyazması Rusya Milli Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir¹² (Корпус русских переводов общественно-политических сочинений XVIII века).

XVIII. yüzyılın başında İngiliz filozof John Locke'un (1632-1704) "Yönetim Üzerine İkinci İnceleme" ("Second Treatise of Government") eseri D. M. Golitsin'in talimatı üzerine Rusçaya çevrilmiştir. İlgili incelemelerde çevirin elyazmasının üç kopya halinde muhafaza edilmektedir

⁷ О должности человека и гражданина по закону естественному, книги две. Сочиненныя Самуилом Пуфендорфом. Ныне же на российский с латинскаго переведенныя, повелением... государыни Екатерины Алексиевны... благословением же Святейшаго правительствующаго всероссийскаго синода. [Перевод И. Кречетовского]. [Спб.], Санктпетерб. тип., 1726.

⁸ ОР РНБ. Ф. 550. F.IV.77

⁹ Dmitri Mihayloviç Golitsin (1665-1737) I. Petro'ya yakın Rus devlet adamı.

¹⁰ ОР РНБ. Ф. 550. F.II.26/1-2

¹¹ Гугон Грот. О законах брани и мира три книги, в оных книгах повествуется закон естественной и народной, ине что нужнейшее от закона общественного изьясняется; тут же беседа о волном море, и собственная книжица о уравнении, о позволительстве, о удобстве. Напечатана сия книга в Амстердаме 1712 году.

¹² РНБ. Ф. 550. F.II.36/1-3

(Николаев, 1987: 93-99). «Правление гражданское в его истинномъ началѣ, и о его власти, и ради чего» Rusça başlığını taşıyan çevirinin kime ait olduğu belli değildir. Eserin hangi dilden çevrildiği de bilinmemektedir. Bu konuda iki farklı görüş mevcuttur. Bu görüşlerden ilki XVIII. yüzyıl Rusya’ında çeviri faaliyetlerini inceleyen en önemli çalışmalardan biri olan “Rusya’da Edebî Çeviri Tarihi” (*История русской переводной художественной литературы*) kitabında yer almaktadır. Araştırmacı Nikolayev’e göre eser Latince’den çevrilmiştir (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1995: 78). Araştırmacı V. M. Kruglov’a göre ise eser Fransızca’dan çevrilmiştir (Круглов, 2000: 75-80).

İlgili incelemelerde H. Grotius, S. Pufendorf ve John Locke’un söz konusu eserlerinde yer alan görüşler, I. Petro’nun reformlarının ideolojik temellerini oluşturan önemli bileşenlerden olduğu ileri sürülmektedir (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1995: 79).

Petro Dönemi’nde devletin siyasi yapısı ve buna bağlı mevzuatla ilgili kuramsal çalışmalar dışında yöneticilerin yararlanabileceği ve daha ziyade uygulamaya yönelik yönergeler içeren eserler de çevrilmiştir. Bunlar da aynı grup içerisinde değerlendirilebilir. Bu çeviriler arasında İspanyol devlet adamı, yazar, hukukçu Diego de Saavedra y Faxardo’nun (1584-1648) (Latince: “*Idea principis christiano-politici, centum symbolis expressa*”; Rusça: «Изображение христіано-политическаго властелина, символами объясненное») eseri önemlidir. Eseri Petro’nun isteği üzerine eseri Latince’den Yeleazar Prokopoviç (keşiş ismi Teofan) (1677/1681-1736) çevirmiştir. Çeviri, günümüzde el yazması olarak Rusya Milli Kütüphanesi’nde bulunur¹³ (Корпус русских переводов общественно-политических сочинений XVIII века). Eserin çevirimi Prokopoviç (1677/1681-1736) Kiev-Mogilyan Akademisi’nde eğitim görmüştür. İleride aynı akademinin rektörü ve felsefe profesörü olarak doğa felsefesi, mantık, fizik, matematik, etik derslerini vermiştir. Çeviriye yazdığı önsözde devlet/kamu yönetimi kuram ve tarihi üzerine yazılan çalışmaları gözden geçiren Prokopoviç, teokrasi fikrine karşı çıkmaktadır. Faxardo’nun kitabında sık sık ne anlama geldikleri tam olarak anlaşılamayan alegoriler kullandığını belirterek, çevirirken bunları anlaşılır kılma gayretinde olduğunu vurgulamıştır (Şener, 2018: 60). Bunun yanı sıra çeviri yaparken, ana dilin özelliklerini göz önünde bulundurmak gerektiğinin de altını çizmiştir (Автуховик, Словарь русских писателей XVIII века, 1999: 488-497).

1721 yılında Flaman Katolik, filolog ve düşünür Justus Lipsius’un “*Monita et exempla politica*” eseri Rusça’ya «Увещания и приклады политические» başlığıyla çevrilmiştir. Justius Lipsius’un eserini Latince’den S. Pufendorf’un çevirimi de olan keşiş Kohanovski Rusçaya kazandırmıştır. İlgili incelemelerde bu çevirinin günümüzde el yazması olarak birkaç kopya halinde muhafaza edildiği belirtilmektedir (Пекарский, 1862: 218-220).

XVIII Yüzyıl Rusya’ında Fransız din adamı ve siyasetçi Kardinal Richelieu’nun “*Testament politique*” eseri çok popülerdir. İlgili incelemelerde eserin 1766 ile 1788 yılında iki defa basıldığı ifade edilmektedir. Eser Rusçaya ilk olarak 1725 yılında çevrilmiştir. Söz konusu çeviri günümüzde el yazması halinde dört kopya olarak muhafaza edilmektedir. Çevirmen ismi belirtilmemektedir (Шаркова, 1964: 371-374).

Söz konusu dönemde görgü kurallarını konu alan eserler de çevrilmiş, bunların arasında Alman yazar, hukukçu Christian Georg von Bessel’in (1636-1688) “*Schmide des politisches Glücks*” (Rusça: «Политический счастья ковач») eseri öne çıkmıştır. Sarayda nasıl davranılması gerektiği ve görgü

¹³ ОР РНБ. Ф. 550. F.II.67

kurallarını içeren eser asıl dil Almancadan çevrilmiştir. Çevirmen ismi belirtilmemektedir (Соболевский, 1908: 29-30).

Sıraladığımız eserler dışında bu dönemde çevrilen eserler arasında çocukların eğitimini konu edinen Erasmus'un "De civilitate morum" eseri önemlidir. Eser 1706 yılında «Златая книжица о гождении нравов» Rusça başlığıyla çevrilmiştir. Bazı araştırmacılara göre çevirmeni Rusya'da yaşayan Alman bilim adamı, Bilimler Akademisi'nde çevirmen görevi yürüten Johann Werner Pause'dir (1670-1735) (Артемяева, Микешин, 2010: 71).

1.2. Tarihî Eser Çevirisi

Petro Dönemi'nde çevrilen tarihî eserleri ayrı bir grup olarak ele alabiliriz. Kendisi de tarihe büyük ilgi duyan Petro yurtdışında yayımlanan tarih konulu kitapların çevrilmesi için büyük gayret göstermiştir.

1719 yılında tarihçi, kardinal Caesar Baronius'un (1538-1607) "Annales ecclesiastici, in quibus historia ecclesiae ab origine usque ad annum narratur" eseri «Деяния церковные и гражданские» başlığıyla Rusçaya çevrilmiştir. Çevirinin kime ait olduğu bilinmemektedir. İlgili incelemelerde ismi belirtilmeyen bu çevirmenin, Leh din adamı, yazar Piotr Skarga'nın "Roczne dzieje koscielne"¹⁴ eserininin asıl olarak kullanıldığı ifade edilmektedir. Baronius'un eserinin kısaltılmış bir çevirisi olan "Roczne dzieje koscielne", 1603 yılında Krakov'da yayımlanmıştır (Мещерякова, 2020: 96-107).

1722 yılında yine Petro'un isteği üzerine çevrilen Benedikten başrahibi Don Mauro Orbini'nin (1550-1614) "Il regno degli slavi"¹⁵ eseri yayımlanmıştır¹⁶. Çeviri Sırp asıllı Sava Vladislaviç Raguzinski'ye (1668-1738) aittir. Slav halklarının yüceltiği bu eser, çevirmen tarafından yarı yarıya kısaltılmıştır (Николаев, Словарь русских писателей XVIII века, 2010: 14-16).

1724 yılında Osnabrück Piskoposu Wilhelm Stratemann'ın (1629-1684) "Theatrum historicum"¹⁷ eseri «Феатрон, или Позор исторический, изъясляющий повсюдную историю священного писания и гражданскую»¹⁸ Rusça başlığıyla yayımlanmıştır. Çeviri Pufendorf'un "Avrupa Tarihine Giriş" kitabının çevirmeni de olan G. F. Bujinski'ye aittir.

¹⁴ Roczne dzieje kościelne od narodzenia Pana y Boga naszego Jesusa Christusa/ Wybrane z rocznych dzieiow kościelnych Cesara Baroniusza, Kardynała S.R.K.nazwanych Annales Ecclesiastici. Prze X. Piotra Skarge.

¹⁵ Il Regno Degli Slavi Hoggi Corrottamente Detti Schiavoni Historia Di Don Mauro Orbini Abbate Melitense, Nella quale si vede l'origine quasi di tutti i Popoli, che furono della Lingua Slava con molte, & varie guerre, che fecero in Europa, Asia, & Africa; il progresso dell'Imperio loro, l'antico culto, & il tempo della loro conversione Christianesimo. E in particolare veggonsi i successi de're, che anticamente dominarono in Dalmatia, Croatia, Bosna, Servia, Russia, Bvlgaria.

¹⁶ Eserin tam Türkçe başlığı "Günümüzde Slavenler Olarak Adlandırılan Slavların Krallığı: Mjlet Başrahibi Raguzalı Don Mauro Orbini'nin Tarihi. Bu eserde Avrupa, Asya ve Afrika'da çeşitli savaşlar yürüten; Slav diline mensup halkların kökeni, onların imparatorluğunun gelişimi, antik kültürü ve Hristiyanlığa geçiş zamanı anlatılır. Ve özellikle Dalmaçya, Hırvatistan, Bosna, Sırbistan, Raşka ve Bulgaristan'da antik zamanlarda hâkimiyet kuran krallarının halefleri açıklanır" (Daha fazla bilgi için bkz.: Şimşek, 2021)

¹⁷ Theatrum historicum: exhibens memoriae juvandae causa, per decem exitus & per secula, omnes reges, imperatores, pontifices romanos, viros celebres, [...] universamque historiarum sacrarum & prophanarum seriem, a mundi origine ad praesentem annum M. DCLVI. Iena, 1656.

¹⁸ Стратемман, В. Феатрон или Позор исторический изъясляющий повсюдную историю священного писания и гражданскую чрез десять исходов, и веки, всех царей, императоров, пап римских и мужей славных, и прочая от начала мира даже до лета 1680, вкратце ради удобного памятования чрез Вильгельма Стратеммана собранный, ныне же на Российский язык с Латинского переведенный в Санктптербурхе лета 1720. - СПб.: в тип. Александро-Невского монастыря, 1724.

Petro Dönemi'nde historiyoğrafi eserleri de çevrilmiştir. Bunların arasında özellikle Romalı tarihçi Titus Livius'un (yaklaşık M. Ö. 59 – M. S. 17) “Şehrin Kuruluşundan İtibaren” (Latince: *Ab urbe condita*; Rusça: «История Рима от основания Города») eseri öne çıkmaktadır. Roma kentinin kuruluşundan başlayarak M. Ö. 9 yılına kadar olan tarihini anlatan eser, 1716 yılında Çernigov Collegium¹⁹ öğretmenleri tarafından Rusçaya kazandırılmıştır. Bu çeviri günümüzde elyazması olarak Moskova'daki Devlet Tarih Müzesi'nde (Государственный исторический музей) muhafaza edilmektedir²⁰.

M. S. II. yüzyılda yaşamış olan Antik Romalı şair ve tarihçi Lucius Annaeus Florus'un “Kısa Roma Tarihi” (Latince: “*L. Annaei Flori Epitome rerum romanarum*”; Rusça: «О начатии и действованиях народу римскаго»²¹) eseri, 1704 yılında aracı dil Lehçeden çevrilmiş, ancak yayımlanmamıştır (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1995: 83.) Elyazması olarak günümüze ulaşan çeviri, St. Petersburg Devlet Halk Kütüphanesi'nde (Государственная Публичная Библиотека) muhafaza edilmektedir. Çevirmen ismi belirtilmemektedir²².

Söz konusu dönemde M. S. I. yüzyılda yaşayan Romalı tarihçi Quintus Curtius Rufus'un “*Historiarum Alexandri Magni Macedonis libri qui supersunt*”²³ eseri de çevrilmiştir. 1709 yılına ait çeviride çevirmen ismi belirtilmemektedir.

Ünlü Rus şair Antioh Dmitiriyeviç Kantemir (1708-1744) 1725 yılında Latince'den çevirdiği Bizanslı tarihçi Constantinus Manasses'in “*Vakayiname*”si, Petro Dönemi'nde çevrilen historiyoğrafi eserlerine önemli bir örnektir. «Господина философа Константина Манассиса Синопсис историческая» başlıklı çeviri, elyazması olarak St. Petersburg'da bulunan Rusya Milli Kütüphanesi'nde (Российская национальная библиотека) muhafaza edilmektedir²⁴. Bu eser A. D. Kantemir'in ilk çeviri çalışması olması bakımından da önemlidir.

1705 yılında Johann Werner Paus, “Ünlü Kişilerin Yaşamları” (Latince: “*De viris illustribus*”; Rusça: «О знаменитых людях») eserini çevirmiştir. M. Ö. 110- M. S. 25 yılları arasında yaşamış Eski Romalı tarihçi ve biyografi yazarı Cornelius Nepos'un bu eseri ünlü komutan, tarihçi, şair, hatip vs. kişilerin biyografilerini içermektedir. J. W. Paus'in Nepos çevirisi elyazması olarak günümüze ulaşmıştır. Elyazması çeviri eser St. Petersburg Rusya Bilimler Akademisi Kütüphanesi'nde (Библиотека Российской академии наук) muhafaza edilmektedir²⁵ (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1995: 84).

Yine yüzyılın başında Romalı yazar Valerius Maximus'un “*Factorum et dictorum memorabilium libri novem*” başlıklı anekdotlar kitabı Rusça'ya çevrilmiştir. Aracı dil Lehçeden yapılan çeviri, günümüzde elyazması olarak St. Petersburg Devlet Halk Kütüphanesi'nde (Государственная

¹⁹ Collegium Czernichoviensis XVIII. Yüzyıl Rusya'sının en önemli eğitim kurumlarından biridir.

²⁰ Гос. Исторический музей. Синодальное собр. № 295—299.

²¹ «Ливия Юлия Флора о начатии и действованиях народу римскаго известования книг четырех, от начатия великогомогущаго сего народу даже до Августа кесаря: како начнется, како пребываше, изобретше вольность, и како вольность погубивше единому господину во область прииде. 3 латинскаго на польский переведена, на русской переведена во граде Москве году Божия 1704»

²² РНБ. Q.IV.92. 219 л. Нач. XVIII в. (Калайдович, Строев 1825, 333).

²³ Книга Квинта Курция о делах содеянных Александра Великого царя македонского, переведена повелением царского величества с латинского языка на российский лета 1709 и напечатана в Москве того же лета в октоврии месяце.

²⁴ ГПБ. ().1У.25.

²⁵ ГПБ. Р.Н.5. Л. 5.

Публичная Библиотека) muhafaza edilmektedir. Çevirmen ismi belirtilmemektedir²⁶ (Николаев, 1988: 163).

1720 yılında Tebaili Kebes'in "İnsan Yaşamının Tablosu" «Дека о правом состоянии жизни человеческия» başlıklı eseri de çevrilmiştir. Sokrates'in öğrencisi Kebes M. Ö. 5-4. yüzyılda yaşamıştır. Kebes'in eseri XVIII Yüzyıl Rusya'sında çok popülerdir; Fransızca, Almanca ve Antik Yunancadan olmak üzere birçok kez çevrilip yayımlanmıştır. Eseri Rusçaya ilk olarak Aleksey Kiriloviç Barsov (1673-1736) kazandırmıştır. Barsov, Slav-Grek-Latin Akademisi'nde eğitim görmüş, iyi derecede Yunanca bilen biridir. Çeviri eser günümüzde el yazması olarak muhafaza edilmektedir²⁷ (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1995: 84).

Saydıklarımızın dışında Petro Dönemi'nde Antik Yunan ve Roma edebiyatından yapılan belli başlı birkaç eser daha çevrilmiştir. Bunların arasında Apollodorus'un²⁸ "Yunan Mitolojisi" ("Bibliotheka") «Аполлодора грамматика афинейского Библиотеки, или О богах» (1725) çevirisi öne çıkmaktadır. Söz konusu eser Yunan mitlerinin sistematik biçimde toplandığı, mitoloji üzerine günümüze kadar ulaşan tek antik eserdir (Борухович, 1972: 110). I. Petro'un isteği üzerine eseri Rusçaya kazandıran çevirmen, Tebaili Kebes'in "İnsan Yaşamının Tablosu" eserini de Rusçaya kazandıran A. K. Barsov'dur. Eser 1725 yılında, üç yüz adet olarak yayımlanmıştır²⁸ (Сводный каталог, Т. 1: 48.). Esere yazdığı önsözde Barsov, eseri asıl dilden, yani Antik Yunancadan çevirdiğini, ancak Latince çeviriden de yararlandığını belirtmektedir (Сазонова, Словарь русских писателей XVIII века, 1988: 62-64).

Petro Döneminde yapılan belli başlı felsefi çevirilerin arasında M. Ö. 372-287 yılları arasında yaşamış Eresos'lu filozof Theophrastos'un "Karakterler" eseri dikkat çekmektedir. Eser Rusçaya ilk olarak 1722 yılında çevrilmiştir. Söz konusu çevirinin 31. sayfasında çevirmenin baş harfleri A. P. yer almaktadır. Bazı araştırmacılara göre bu baş harfler Aleksey Protasyeviç Protasov'a (1724-1796) aittir (Казанский, Любжин, Русско-европейские литературные связи XVIII век, 2008: 292)²⁹. A. P. Protasov anatomi ve fizyoloji alanlarında faaliyet gösteren Rus bilim adamıdır. Başka bazı kaynaklara göre ise çevirmen Aleksey Yakovleviç Polenov'a (1738-1816) aittir (Сводный каталог, Т. 3, С. 216). Laipzig Üniversitesi'nde hukuk tarihi, tarih ve filoloji eğitimi alan A. Y. Polenov, Bilimler Akademisi çevirmenlerindedir (Степанов, Словарь русских писателей XVIII века, 1999: 456-457).

Söz konusu dönemde Antik Yunan ve Roma edebiyatından çevrilen eserler arasında 1722 yılında Stoacı filozof Epiktetos'un "Düşünceler" (Yunanca: "Enkheiridion", Rusça: «Энхиридион») eserini de saymalıyız. Günümüzde el yazması olarak muhafaza edilmektedir³⁰ (Данилевский, История русской переводной художественной литературы, 1995: 110-111).

²⁶ РНБ. F.IV.206. 69 л. Первая четверть XVIII в. (Калайдович, Строев 1825, 710). — Рукопись из библиотеки Д.М. Голицына.

²⁷ ГБЛ. Ф. 299, собр. Тихонравова. № 204.

²⁸ İsim benzerliğinden dolayı genellikle Milattan Önce II. Yüzyılda yaşamış olan tarihçi ve dilbilimci Atinalı Apollodorus ile karıştırılmaması için ismi Pseudo-Apollodoros olarak geçmektedir.

²⁸ *Аполлодора грамматика афинейского*, Библиотеки, или О богах / Пер. А. Баркова, с предисл. Ф. Прокоповича. М., 1725.

²⁹ Феофраст О свойстве нравов человеческих переведено с латинскаго [А. Я. Поленовым]. Спб., при Имп. Акад. наук, 1772.

³⁰ ГПБ. Ф. 487, собр. Михайловского.

1.3. Düzyazı Edebî Eser Çevirisi

Önce de belirttiğimiz gibi XVIII. yüzyılın başlangıcında Rusya’da edebî çevirilerin sayısı azdır. Bunları da ayrı bir grup olarak değerlendirebiliriz.

Petro Dönemi’nde çevrilen edebî eserler arasında F. Fénelon’un (1651–1715) (Fransızca: *Aventures de Télémaque*, 1699) “Telemakhos’un Serüvenleri” felsefi-politik romanı öne çıkmaktadır. Romanı Rusça’ya kazandıran Andrey Fyodoroviç Hruşov’dur (1691-1740). Romanın çevirisi üzerinde 1720 yılında çalışmaya başlayan Hruşov’un bu çalışması el yazması olarak yaygınlaştırılmış ve ancak 1747 yılında yayımlanmıştır³¹. Aydınlanma döneminin ilkelerini benimseyen bir monarşi devletini savunman eser, XVIII. yüzyıl Rusya’ında çok popülerdir ve farklı çevirmenler tarafından Rusçaya kazandırılmıştır (Şener, 2017: 259).

1725 yılında bir felsefi-politik roman daha çevrilmiştir. İskoç asıllı yazar John Barclay’in (1582-1621) Latince yazılan “Argenis” (Rusça: «Аргенида») romanının çevirmeni ünlü Rus şair ve kültür adamı Vasiliy Kiriloviç Tredyakovski’dir (1703-1768) (Сводный каталог, Т. 1, 74). Çeviriyi yaparken V. K. Tredyakovski’nin henüz Slav-Grek-Latin Akademisi öğrencisi olduğunun da altını çizmek lazım. İlgili incelemelerde V. K. Tredyakovski’nin el yazması çevirisini kaybettiğini, ancak romana çok değer verdiği için onu 1751 yılında tekrar çevirip yayımladığı belirtilmektedir³² (Николаев, 1987: 93-99).

Söz konusu dönemde ünlü Romalı şair Ovidius’un “Değişimler”i³³ iki kez Rusçaya çevrilmiştir. Nesir olarak yapılan çeviriler yorumlarla desteklenmiştir (Николаев, 1992: 115-122).

XVIII. yüzyılın başında 1704 yılı civarında Fars şair Saadi’nin (1210-1292) “Gülistan” eseri Almancadan çevrilmiştir³⁴. İlgili incelemelerde «Персидский крынной дол, в котором много веселых и приятных историй» başlıklı çevirinin pek de başarılı olmadığı ileri sürülmektedir (Азволинская, 1972: 31-33).

Petro Dönemi’nde ‘ölüler diyarından konuşmalar’ türünde yazılan eserler de çevrilmiştir (Николаев С. И., История русской переводной художественной литературы, 1995: 86). Bu tarzın başlıca özelliği ‘ölüler diyarında’ bir araya gelen, çoğu zaman karşıt fikirde olan iki kişi arasındaki bir konuşma/ tartışma esnasında çağın olaylarının aydınlatılmasıdır. İlgili incelemelerde bu tür eserlerden ilk olarak «Между генерал-лейтенантом Яганом Рейнголт фон Паткулем и между бароном Георгом Гендриком фон Герцом» çevrildiği belirtilmektedir (Соболевский, 1908: 13-14.).

İtalyan hiciv yazarı Traiano Boccalini’nin (1556–1613), «Парнасские ведомости» (“De’ ragguagli di Parnaso”, 1612-1613) eseri de ‘ölüler diyarından konuşma’ türü örneklerindedir. Eserin Rusça çevirisi Andrey Vasilyev’e aittir. Hariciye çevirmenlerinden olan Vasilyev, genel olarak İtalyancadan çeviri yapmıştır. Boccalini’nin eserini 1728 yılında Rusçaya kazandırmıştır. Eserde İtalyan

³¹ Похождение Телемака, сына Улиссова сочинено г. Фенелоном учителем детей короля францус- ФЕНЕЛОН, Ф. 289 ского, бывшим потом архиепископом Камбрейским, и князем Римския империи. Переведено на российской язык в 1734 году [А. Ф. Хрущевым] и по особливому высочайшему соизволению е. и. в. всемилостивейшия государыни Елисаветы Петровны самодержицы всероссийской напечатано. [Ч. 1-2 . Спб., при Имп. Акад. наук, 1747. (3, 288-289)

³² Аргенида повесть героическая сочиненная Иоанном Барклаием а с латинскаго на славенороссийский переведенная и митологическими изъяснениями умноженная от Василья Тредиаковского профессора элоквенции и члена Ими. Академий наук. Т. 1-2. Спб., при Ими. Акад. наук, 1751.

³³ «Публием Овидием Насоном стихами описанные»). Кн. I—V III, в 2-х т. Перев. с польск. яз. XVIII в. (перв. четв.), 727 л. 4°. Скоропись. Р. 1156; П. I Б 101 (17. 14. 21).

³⁴ ГПБ F.XVII.4

edebiyatından Dante Alighieri (1265-1321), Torquato Tasso (1544-1595) gibi önemli yazarlar hakkında bilgiler verilir. Bunun yanı sıra birçok güncel siyasi olaya da ışık tutulmaktadır. Eserin çevirisi günümüzde el yazması olarak muhafaza edilmektedir³⁵ (Николаев, Словарь русских писателей XVIII века, 1988: 142).

Leh yazar, çevirmen ve aynı zamanda mareşal unvanına sahip Stanisław Herakliusz Lubomirski'nin (1642 -1702) «Розмовы или беседы двух мудрых персон» (“Rozmowy Artaxeca i Ewandra”) eseri de yine bu türe dâhildir. İlgili incelemelerde kralın sarayında iki soylunun şeref, ruh, edebiyat vb. üzerine konuşmalarını içeren eserin Rusça'ya 1720 yılında kısaltılarak çevrildiği ifade edilmektedir (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1995: 86).

1720 yılında ise Latince'den Lukianos'un yazdığı varsayılan ünlü «Лукий, или Осел» eseri çevrilmiştir. Araştırmacı Nikolayev eserin konuşma dilinde çevrildiğini belirtmektedir (Николаев, 1991: 135-159).

2. Şiir Çevirisi

İlgili incelemelerde Petro Dönemi'nde tek bir şiir kitabının dahi çevrilip yayımlanmadığının altı çizilmektedir. Aynı aynı şiir çevirilerine örnek olarak İtalyancadan çevrilen “Paris ve Viyana” («История о Париже и Вене») ile Lehçeden çevrilen («Дафнис») şiirlerini verebiliriz. İlgili incelemelerde bunların başarılı çeviri örnekleri oluşturduğu ifade edilmektedir (Данилевский, История русской переводной художественной литературы, 1995: 97-98).

Petro Dönemi'nde Ernst Gottlieb Glück (1698-1767) ile Johann Werner Pause (1670-1735), İvan Petroviç Maksimoviç'in (ölüm yılı 1732) Rusça'ya şiir çeviri faaliyetleri ayrı bir öneme sahiptir.

Alman asıllı olmasıyla birlikte Glück'in Rus kültür hayatına katkısı o denli önemli ki, *XVIII. Yüzyıl Rus Yazarları Sözlüğü*'nde yer almaktadır. İlahiyat eğitimi alan Glück, 1673 yılında Livonya'ya misyoner göreviyle gelmiştir. 1680 yılından itibaren Kutsal Kitabı Rusçaya çevirmeye başladığı bilinmektedir, ancak el yazması günümüze kadar muhafaza edilmemiştir. 1702 yılında ailesiyle birlikte Moskova'ya gelen Glück, bir yıl sonra Pokrovka sokağında açılan okulun müdürü olarak göreve başlar. Öğrenciler için Slav-Grek-Latin Dilleri Sözlüğü ve Rusça gramer kitapları yazmıştır. Glück, ayrıca Almanca tonik (vurgusal) şiir sitemini Rusça'ya uyarlamaya çalıştığı şiirler yazmıştır. Ancak Alman vaiz ve şair her şeyden önce çeviri çalışmalarlarıyla ilgilenmiştir.

Glück, asıl eserlerin ritim ve kafiyelerini korumaya gayret ederek, Lüteriyen Kilisesi'nin en yaygın dua, ilahi ve mezmurlarını Rusçaya çevirmiştir. İlgili incelemelerde bu süreçte asıl eserlere sadakat konusunda pek titiz davranmadığı, kaygısının çeviri eserleri günlük Rusça konuşma diline yaklaştırmak olduğu ifade edilmektedir (Моисеева, Г. Я., Словарь русских писателей XVIII века, 1988: 198-199). Çevirmen olarak Glück'in Johann Werner Pause'nin üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Onun el yazmalarının bir kısmını muhafaza edip, belli ki günün birinde yayımlamayı planlayarak bir düzene koymuş ve mezmurların çevirilerinde bazı düzeltmeler yapmıştır.

Alman bilim adamı, Aydınlanmacı Pause, hayatının önemli bir kısmını Moskova ve St. Petersburg'da geçirmiş, 1705-1706 yıllarında Rusça'ya çeviriler yapmaya başlamıştır. Çevirdiği kitaplar arasında ünlü Çek eğitimci Jan Amos Comenski (1592-1670) ve Rönesans Dönemi'nin önemli felsefecisi Rotterdamlı Erasmus'un (1466 – 1536) “De civitate morum” kitapları öne çıkmaktadır. Çevirdiği şiirler ise çoğunlukla Rusya'da Lutherian dinini yaygınlaştırma görevine hizmet eden dua ve ilahilerdir (Русско-европейские литературные связи XVIII век, 2008: 164-165).

³⁵ ГБЛ, собр. Ундольского, № 885

Söz konusu dönemde şiir çeviri faaliyetleriyle dikkati çeken başka bir çevirmen ise İvan Petroviç Maksimoviç’dir. Kiev-Mogilyan Akademisi öğrencilerinden Maksimoviç’in 1711-1713 yılları arasında İstanbul Konsoloslugu’nda görev yaptığının da altını çizmeliyiz. Maksimoviç’in en önemli çeviri çalışmalarından biri 1718 yılında çevirdiği ünlü Cizvit Herman Hugo’nun (1588-1629) “Pia desideria” (1724) (Rusça: «Желания благоговейные, латинскими стихами изображенные») başlıklı şiir kitabıdır. İlgili incelemelerde çevirinin elyazmasının dört kopya olarak muhafaza edilmektedir (Николаев, Словарь русских писателей XVIII века, 1999: 266-267).

3. Tiyatro Eserleri Çevirisi

Rus tiyatrosunun ilk temsilini Sefaret çalışanları³⁶ düzenlemiştir. Avrupa seyahatlerinde tiyatronun toplumsal etkisini gözlemleme fırsatı bulan Petro, Moskova’da Kızıl Meydan’da herkese açık gösterilerin düzenleneceği bir tiyatro binası inşa etmeye karar verir. Bu işin organizasyonu ve dolayısıyla yurtdışından oyuncu getirme görevi de Rusya’da ilk tiyatro gösterisini düzenleyen Sefaret’e verilmiştir. 1702 yılın Nisan ayında Sefaret çalışanlarından Macar asıllı İvan Antonov Danzig’e gidip Johann Kunst’un tiyatro kumpanyasıyla bir sözleşme imzalamıştır. Yaz aylarında Moskova’ya gelen dokuz kişilik kumpanya yılsonuna doğru ilk temsillerini vermeye başlamıştır (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1996: 13). Kunst 1703 yılında vefat edince tiyatronun başına Alman asıllı Otto Fürst geçmiştir. Kunst-Fürst kumpanyası aracı dil Almanca kullanarak Rusçaya çevrilen Fransız, Alman, İtalyan ve İspanyol tragedya ve komedyaları sahnelemiştir.

İlgili incelemelerde 1709 yılında Kunst- Fürst kumpanyasının repertuarında yer alın oyunların listesi değerlendirilmiştir. Listede on üç oyun yer almaktadır: 1. «О Франталпее, короле Эпирском, и о Мирадоне, сыне ею, и прочих»; 2. «О честном изменнике, в ней ж первая персона арцух Фридерик фон Попплей»; 3. «Дон Педро, почитанной шляхта, и Амарилис, дочь его»; 4. «Прельщенной любящий»; 5. «Тюрмовой заключник, или Принц Пцкельгяринг»; 6. «О крепости Грубетоне, в ней же первая персона Александр Македонский»; 7. «Сципий Африканский, погубление королевы Софонизбы»; 8. «О графине триерской Геновеве»; 9. «Два завоеванные города, в ней же первая персона Июлий Цезарь»; 10. «Постоянный Папийианус»; 11. «Порода Геркулесова, в ней же первая персона Юпитер»; 12. «О Баязете и Тамерлане»; 13. «Дохтор принужденный», (Богоявленский, 1914: 145-146). Araştırmacı S. İ. Nikolayev’in bu liste için yaptığı değerlendirmeye göre (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1996: 15-17) söz konusu on üç piyesten ancak yarısının çevirisi muhafaza edilmiştir.

İlgili incelemelerde listede ikinci sırada yer alan “Onurlu bir Hain” («О честном изменнике, в ней ж первая персона арцух Фридерик фон Попплей») İtalyan yazar Giacinto Andrea Cicognini’nin (1606–1651) 1664 yılında yazdığı “Il tradimento per l'honore” eserinin çevirisi olduğu ifade edilmektedir (Робинсон, 1976: 125-131).

³⁶ Yabancı ülkelerle ilişkileri sürdürmek amacıyla 1549 – 1720 yılında kurulan Posol’da (sefaret, Посольский приказ) çalışan çevirmenlerdir. Ünlü Rus dilbilimci ve edebiyat tarihçisi A.İ. Sobolevski’nin (1857–1929) deyiimiyle “verilen her görevi yerine getiren” bu çevirmenler Moskova sefirlerine yurtdışında refakat ediyorlar, resmi yazışmaları ve ayrıca kitap da çeviriyorlardı. “Posollskiy Prikaz çalışanları edebiyatın neredeyse bütün türlerinde iz bırakmışlardır: (“sözlük oluşturmuşlar, sözlük çevirmişler (...) çarın ailesi için ders kitapları hazırlamışlar, öğretici ve eğlendirici edebiyat eserleri çevirmiş, Rus tiyatrosu için ilk oyunlarının hazırlıklarına katılmışlar “. (Daha fazla bilgi için bkz.: Şener, 2015, s. 110).

Listede üçüncü sırada yer alan «Дон Педро, почитанной шляхта, и Амарилис, дочь его» oyunu da yine İspanyol kökenlidir. Temelinde Tirso de Molina'nın (1583-1648) 1634 yılında yazdığı “El burlador de Sevilla” komedyası yatmaktadır (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1996: 17).

«Тюрмовой заключник, или Принц Пцкельгяринг» oyunu İspanyol edebiyatının büyük yazarlarından Pedro Calderón de la Barca'nın (1600-1681) 1650 yılında yazdığı “El alcaide de su mismo” komedyasından uyarlanmıştır. Söz konusu oyun listede beşinci sırada yer almaktadır (Робинсон, 1976: 121).

“Scipio Africanus...” («Сципий Африканский, погубление королевы Софонизбы») tragedyası barok döneminde eserler veren Alman yazar Daniel Casper von Lohenstein'e ait bir tragedyadan uyarlanmıştır. Söz konusu tragedya 1680 yılı tarihli “Sophonisbe”dir. Listede yedinci sırada yer almaktadır (Робинсон, 1976: 119).

Listede dokuzuncu sırada yer alan «Два завоеванные города, в ней же первая персона Июлий Цезарь», William Shakespeare'in 1599'da yazdığı beş perdelik “Julius Caesar” tragedyasıdır. Tragedyanın Kunst- Fürst kumpanyası için yapılan Rusça çevirisi günümüze kadar muhafaza edilmemiştir (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1996: 15).

Verilen listede onuncu sırada yer alan «Постоянный Папийианус» piyesi Alman şair ve yazar Andreas Gryphius'a (1616-1664) aittir. Gryphius “Papinianus” (Almanca: “Grossmüthiger Rechtsgelehrter, oder sterbender Aemilius Paulus Papinianus”) tragedyasını 1659 yılında yazmıştır. Tragedyada görevi uğruna can veren Romalı hukuk adamı Papinianus'un erdemleri yüceltilmektedir. Tragedyanın Kunst- Fürst kumpanyası için yapılan çevirisi günümüze kadar muhafaza edilmemiştir (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1996: 15).

Listede on üçüncü sırada yer alan «Дохтор принужденный» büyük Fransız oyun yazarı Moliere'in (1622 –1673) “Hastalık Hastası” (Fransızca: Le Médecin malgré lui) komedyasıdır. Komedyanın çevirisi günümüze kadar muhafaza edilmemiştir (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1996: 15).

Kunst-Fürst kumpanyasının sahnelediği diğer oyunlar hakkında elimizde fazla bilgi yoktur. Kumpanyanın faaliyetleri 1706 yılında son bulmuş, ancak çevrilen piyesler sahnelenmeye devam edilmiştir.

Sıraladıklarımız dışında Petro Dönemi'nde yapılan tiyatro eserleri çevirileri arasında Moliere'in iki oyunu dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki “Amphytrion” (Амфитрион) oyunudur. İlgili incelemelerde çevirinin asıl dilden, yani Fransızcadan yapıldığını ve aslına oldukça sadık olduğu belirtilmektedir (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1996: 17). İkincisi ise 1708 yılı civarında çevrilen “Gülünç Kibarlar” (Les Précieuses ridicules) oyunudur. İlgili incelemelerde oyunun Rus yaşam tarzına uzak bir konu işlenmesi nedeniyle, çevirmen birçok kelimeye Rusçada karşılık bulmakta zorlandığı vurgulanmaktadır (Робинсон, 1976: 123).

Petro Dönemi yapılan tiyatro eserleri çevirileri arasında Lehçeden çevrilen bir oyun göze çarpmaktadır. Ünlü Barok dönemi yazarı Samuel Twardowski'nin (1600-1661) 1638 yılında yazdığı “Daphne defne ağacına dönüştü” (Lehçe: Dafnis drzewem bobkowym) eseri, «Дафнис, гонением любовнаго Аполлона в древо лявровое превращенная» başlığıyla Rusça'ya çevrilmiştir. İlgili incelemelerde, bu piyesin söz konusu dönemde Lehçeden çevrilen tek piyes olduğunun altı çizilmektedir. Araştırmacı Nikolayev bu oyunun Petro döneminde yapılan tiyatro çevirileri arasında

manzum şeklinde çevrilen tek eser olma özelliğiyle öne çıktığı vurgulanmaktadır (Николаев, История русской переводной художественной литературы, 1996: 17).

4. Sonuç

Petro Dönemi'nde Rusça'ya çevrilen eserleri konu edindiğimiz bu çalışmada 1700-1725 yılları arasında gerçekleşen ve her aşamasında I. Petro'nun da dahil olduğu çeviri faaliyetleri ele aldık. XVIII. yüzyıl başlangıcında Rusya için çeviri edebiyatı büyük bir öneme sahiptir. I. Petro'nun reformlarıyla, Rusya'nın Batı Avrupa ülkeleriyle bağlantıları genişlemiş ve bu ülkelerin kültürlerine ilgi artmıştır. Yabancı ülkelerle siyasi, ekonomik, teknik ve bilimsel temaslar yabancı edebiyata karşı ilgi duyulmasını ve bu yönde büyük bir talep oluşmasını da beraberinde getirmiştir. Çeviri edebiyatı hızla gelişen Rus toplumunun artan ihtiyaçlarını karşılamak için en önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Çevirilerde Rus insanı, kendisi için ahlaki davranış örnekleri, ideolojik ve estetik görüşler, yeni bir hayat tarzı hakkında bilgi aramıştır.

Bir Avrupa devleti kurma amacıyla hareket eden Petro'nun öncelikle devletin siyasi yapısı ve buna bağlı mevzuatla ilgili bilgi veren eserlerin çevirisi yapılmıştır. Bunların arasında özellikle Alman düşünür Samuel von Pufendorf, Hollandalı düşünür hukukçu Hugo Grotius'un ve İngiliz filozof John Locke'un eserleri öne çıkmıştır. Pufendorf'un "Avrupa Tarihine Giriş", "Doğal Hukuka Göre İnsan ve Vatandaşın Görevi", "Alman İmparatorluğu'nun Bugünkü Durumu Üzerine" ve "Doğa ve insan yasası" söz konusu dönemde Rusçaya çevrilen belli başlı eserleridir. Grotius'un "Savaş ve Barış Hukuku" ile İngiliz filozof Locke'un "Yönetim Üzerine İkinci İnceleme" eserleri de Petro Dönemi'nde çevrilen önemli eserler arasında dikkat çekmektedir. XVIII. yüzyılın başlarında saydığımız eserlerin yanı sıra yöneticilerin yararlanabileceği uygulamaya yönelik yönergeler içeren eserler de çevrilmiştir. İspanyol devlet adamı, hukukçu Faxardo'nun "Idea principis christiano-politici, centum symbolis expressa", Flaman Katolik, filolog ve düşünür Lipsius'un "Monita et exempla politica", Kardinal Richelieu'nun "Testament politique", Alman yazar, hukukçu von Bessel'in "Schmide des politisches Glücks", Erasmus'un "De civilitate morum" bu konuda Rusçaya çevrilen belli başlı eserler arasındadır.

XVIII. yüzyılın başında Rusya'da tarihî eserlere karşı ilgi büyüktür. Çevrilen eserler arasında özellikle Antik Romalı tarihçi Livius'un "Şehrin Kuruluşundan İtibaren", Florus'un "Kısa Roma Tarihi", Rufus'un "Historiarum Alexandri Magni Macedonis libri qui supersunt", Maximus'un "Factorum et dictorum memorabilium libri novem", Tebaili Kebes'in "İnsan Yaşamının Tablosu", Bizanslı tarihçi Manasses'in "Vakayiname"si Petro Dönemi'nde çevrilen tarih eserlerine önemli örneklerdir. Petro Dönemi'nde Antik Yunan ve Roma edebiyatından birçok eser çevrildiği dikkat çekmektedir. Bunun başlıca nedenlerinden biri çevirinin, Antik bilim, kültürü ve edebiyatını özümsemek için en önemli araçlardan biri olmasıdır. XVIII. yüzyılda bir Avrupa devleti olmayı hedefleyen Rusya için Antik kültür bir estetik ideal haline gelmiştir. Çeviriler sayesinde Rusya, Batı Avrupa'nın kültürel mirasına ortak olma fırsatı yakalamıştır. Petro Döneminde Antik Yunan ve Roma edebiyatından Rusçaya çevrilen eserlerin çoğunlukla asıl dilden çevrildiğini söyleyebiliriz. Bunların dışında Fransızca, Almanca ve Lehçe aracı dil olarak karşımıza çıkmaktadır.

Edebî çeviriler devletin ihtiyaç duyduğu, çevrilmesi öncelikli eserler arasında değildir, bu yüzden edebî çevirilerin sayısı azdır. Söz konusu dönemde çevrilen edebî eserler arasında F. Fénelon'un "Telemakhos'un Serüvenleri", J. Barclay'in "Argenis", Ovidius'un "Değişimler"i, Saadi'nin "Gülistan" eserleri dikkat çekmektedir.

Petro Dönemi'nde tek bir şiir kitabı dahi çevrilmemiştir. Aynı ayrı şiir çevirilerine örnek olarak İtalyancadan çevrilen "Paris ve Viyana" ile Lehçeden çevrilen "Daphnis" şiirlerini verebiliriz. Genel

olarak Petro Dönemi'nde farklı edebiyatlara (Antik Yunan ve Roma, Alman, İtalyan, Leh) ve farklı türden (drama, düzyazı şeklinde roman vs.) şiirler çevrilmiştir. E. G. Glück, J. W. Pause ve İ. P. Maksimoviç'in Rusçaya şiir çeviri faaliyetleri ayrı bir öneme sahiptir. Ayrıca A. D. Kantemir ve V. K. Tredyakovski gibi ünlü Rus şairlerinin de çevirmen olarak karşımıza çıktığının altını çizmeliyiz.

I. Petro Dönemi'nde ayrıca halkın bütün kesimlerine açık tiyatro temsilleri düzenlenmeye başlanmıştır. Kunst-Fürst kumpanyasının temsillerinde aracı dil Almanca kullanılarak Rusçaya çevrilen Fransız, Alman, İtalyan ve İspanyol tragedya ve komedyaları sahnelemiştir.

Petro Dönemi'nde çeviri yapan birçok kişi Sefaret'te görev yapmıştır. Her türden çeviri yapan sefaret çalışanlarının Rus kültürünün gelişimine yaptıkları katkılar yadsınamaz. Sefaret çalışanları dışında Petro Dönemi'nde G. F. Bujinski, Y. Kreçetovski, S. Kohanovski, T. Prokopoviç, A. K. Barsov vb. de çeviriyle meşgul olmuştur. Slav-Grek-Latin ve Kiev-Mogilayn Akademisi gibi ülkenin en iyi okullarında eğitim görmüş, birkaç yabancı dile hâkim bu çevirmenler sayesinde Rus toplumu yabancı edebiyatların önemli eserlerini okuma fırsatı bulmuştur.

Каунакча

- Азволинская И. (1972). О датировке первого русского перевода «Полистана» Саади. *Материалы научной конференции студентов филологического факультета ЛГУ*. Л., 31-33.
- Артемьева Т., Микешин М. (2010). Европейское образование и Россия в эпоху Просвещения, *Человек вчера и сегодня: междисциплинарные исследования*. Вып. 4. Рос. акад. наук, Ин-т философии; Отв. ред. М.С. Киселева. М.: ИФРАН, 77-90.
- Бухаркин, П. Е. Отв. ред. (2008). *Русско-европейские литературные связи, XVIII век: Энциклопедический словарь*; Статьи / Энцикл. отд. ИФИ С.-Петербур. гос. ун-та, Ин-т рус. лит.
- Богоявленский С. К. (1914). *Московский театр при царях Алексее и Петре*. М. О-во истории и древностей российских при Московском университете.
- Борухович В. Г. (1972). *Античная мифография и «Библиотека» Аполлодора*. Аполлодор. Мифологическая библиотека. Л.: «Наука».
- Копанев Н. А. (1989). Петр I-переводчик. *Итоги и проблемы изучения русской литературы XVIII в.* Л.: Наука, 180-183.
- Круглов В. М. (2000). Об источниках рукописного перевода второго трактата о правлении Джона Локка (Первая треть XVIII века) *Russian Linguistics*. Vol. 24. №1. P. 75-80. Dordrecht, Boston, London.
- Левин, Ю. Д. Отв. ред. (1995-1996). *История русской переводной художественной литературы: Древняя Русь. XVIII век* / РАН. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом); СПб.: Дмитрий Буланин, Т. 1-2.
- Мещерякова Е. А. (2020). О некоторых переводческих установках в церковнославянских переводах "церковных анналов" Цезаря Барония конца XVII- середины XVIII в. (на материале перевода синонимичной и многозначной лексики). *Вестник Московского университета*. Серия 9, Филология, №5, 96-107.
- Николаев С. И. (1987). Ранний Тредиаковский (Первый перевод «Аргениды» Д. Баркляя). *Русская литература*, 2, 93-99.

- Николаев С. И. (1988). Об атрибуции переводных памятников Петровской эпохи. *Русская литература*, № 1, 162–172.
- Николаев С. И. (1991). «Повесть о Лукиановом осле» в кругу переводных античных памятников Петровской эпохи. *XVIII век*; сб. Статей и материалов. – СПб. : Наука сб. 17. СПб., 135-159.
- Николаев С. И. (1992). Польско-русские литературные связи в эпоху Петра (к пересмотру концепции). *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria*, 32, 115-122.
- Панченко, А.М. Отв. ред. (1988-2010). Словарь русских писателей XVIII века. Вып. 1-3. Л.; СПб., Вып. 1 А-И, Л.: Наука, 1988; Вып. 2. Выпуск 2. К-П, СПб.: Наука, 1999; Вып. 3. Р-Я, СПб.: Наука, 2010.
- Пекарский П. (1862). *Наука и литература в России при Петре Великом*. СПб.: Изд. Тов-ва «Общественная польза».
- Перевезенцев С.В. Теория естественного права в трудах Самуила Пуфендорфа, *Историческое образование*, № 2, с. 70-88.
- Робинсон, А. П. Отв. ред. (1976). *Новые черты в русской литературе и искусстве XVII — начало XVIII в.* Москва, Издательство Наука.
- Соболевский А. И. (1908). *Из переводной литературы Петровской эпохи: Библиографические материалы*. Сб. ОРЯС.
- Шаркова И. С. (1964). Первый русский перевод «Политического завещания» кардинала Ришелье // *Исследования по отечественному источниковедению*. Академия наук СССР. Институт истории. Ленинградское отделение. Труды, вып.7. М.; Л., 371-374.
- Şener L. (2013). Büyük Petro Dönemi Rusya'sında Çeviri Faaliyetleri. *Tarih Okulu Dergisi*, 6(XV), 569-576.
- Şener L. (2015). *Eski Rusya'da Çeviri Faaliyetleri*, 1.Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Şener, L. (2017). 1760-1780 Yılları Arası Rusya'da Fransız Hikâye ve Roman Çevirisi, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 10(XXX), 257-266.
- Şener, L. (2018). XVIII. Yüzyıl Rusya'sında İspanyol Edebiyatından Çeviriler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 59-63.
- Şimşek, H. İ. (2021). *Mauro Orbini'nin İl regno degli slavi Adlı Eserinin I. Bölümünü Çevirisi ve Tahlili* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara Üniversitesi, Ankara
- Корпус русских переводов общественно-политических сочинений XVIII века*, <https://krp.dhi-moskau.org/ru>
- Сводный каталог русской книги гражданской печати XVIII века. 1725-1800.* (1962-1975). М-во культуры РСФСР. Гос. ордена Ленина б-ка СССР им. В. И. Ленина. Гос. ордена Трудового Красного Знамени публ. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. Б-ка Акад. наук СССР. Гос. публ. ист. б-ка РСФСР. Науч. б-ка им. А. М. Горького МГУ. Москва.